

KISZELY ISTVÁN

A SVÁJCI „HUN VÖLGY”

(A Wallis tartományi Val d’Anniviers-i völgy)

„...pusztulunk veszünk,
Mint oldott kéve, széthull nemzetünk”

(Tompai Mihály: A Gólyához)

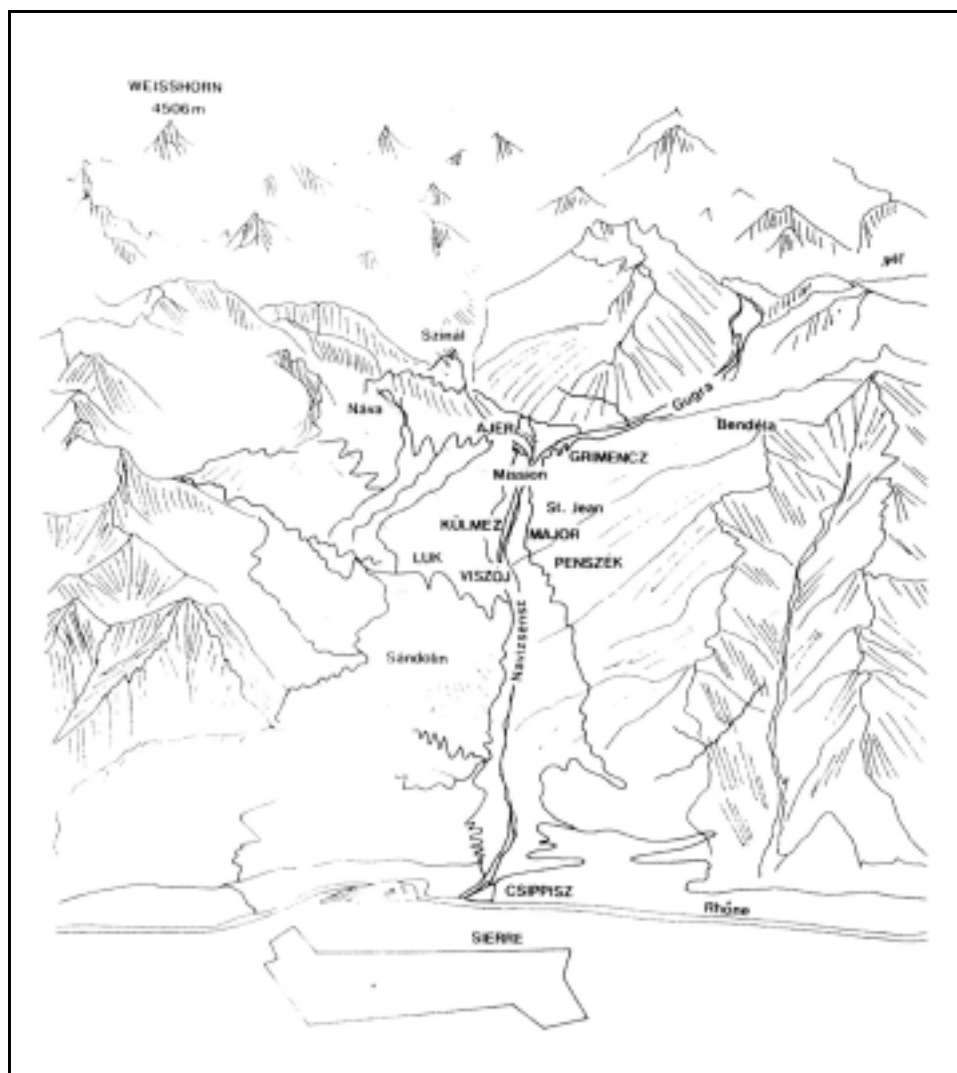
ELŐSZÓ

„A magyarság” alatt mindazon kárpát-medencei népeket értjük, amelyek mások, mint az Európát benépesítő indoeurópaiak és a szlávok. Ebben az értelemben „magyarok” voltak már a Krisztus előtti V. században itt élt iráni szkíták, majd az időszámításunk kezdete körüli időben ide beköltözött ugyancsak iráni származású sauromaták és a szarmaták, majd a Krisztus utáni V. században behatolt hunok, az 568-ban és utána több hullámban bejött avarok, a 895/96-ban ide érkező Árpád népe - „a honfoglaló magyarok” - és végül az 1235-ben beköltözött jászok és az 1246-ban letelepedett kunok. Mivel a Kárpát-medence a legnyugatibb eurázsiai sztyepp, ezek az iráni és belső-ázsiai, zömében lovas népek a Kárpát-medencében letelepedtek és otthonra találtak. Kelet felé nem mentek „vissza”, mert a Népek Országútja már megtelt, Nyugaton pedig más környezet fogadta volna őket és ott már letelepült népek éltek.

A Kárpát-medencei otthon azonban nem jelentette azt, hogy a magyarság innen nem jutott volna el a Föld szinte minden részébe. A szkíták leleteivel tele van Eurázsia. Attila hunjai - különösen a galliai 451-ik évi catalaunumi (Chalonsur-Marne-i) - rómaiakkal (gótokkal, frankokkal és a burgundokkal) való találkozás után kisebb csoportokban tértek vissza a Kárpát-medencébe, sokuk menet közben letelepedett. Az avarok Nagy Károllyal való összetűzésük után (804-ben) szóródtak szét Európában, a honfoglaló magyarok pedig a X. században „kalandozták” be szinte az egész Európát. A középkorban a magyarság Távol-Keletre jutott el, majd a törökök révén a magyarabok 1516-ban határőrökként kijutottak a mai Szudán és Egyiptom területére. 1531-ben Provance tett szert városonként 200-200 magyar kézművesre és a sort még folytathatnám tovább az 5 földrészre kitelepült magyarokkal, a franciaországi „Bercsényi huszárokkal”, Papp Jánossal, a Little Big Horn-i csatában résztvevő magyar katonatiszttel, a bur háborúban résztvevő magyar honvédekkel, vagy akár az Alma Ata-i vagy az új-zélandi magyar közösséggel.

A magyarság, ahová csak eljutott nemcsak biológikumát, de szokásait, hitvilágát, nyelvét, zenéjét és népművészetét is magával vitte és - szemben a kozmopolita, mindenütt a környezetébe beolvadó népekkel - azt főbb vonásaiban meg is tartotta. Ez a megőrzés teszi lehetővé a szétszóródott magyarság kutatását. Ideje lenne már számot vetni nemcsak a Kárpát-medencében, hanem az azon kívül is élő népünkről, „kinnlévőségeinkről” Ez a számvetés nekik tartást ad és a mi látóterületünket is kinyitja. Ahová a magyarság eljutott, oda „színt”, sajátos kultúrát és „másságot” vitt. Sok értékkel gazdagítottuk - és ma is gazdagítjuk - a népek palettáját, kultúráját és testi megjelenését. A Val d’Anniviers völgyben a magyarság testalkata, élettani jellemzői (mongolfoltja, mongolredője, markerjegyei stb.), rovásírása, népművészete (életfái, tulipánjai, kopjafái), ételkultúrája (húspácolása) és nyelve átvészelt az évszázadok viharait, ma is tanulmányozható, dokumentálható. Az Anniviers völgyi „magyarság” nem kuriózum, hanem egy csodálatos tanúságtétel fennmaradásunkról is vitalitásunkról.

Kiszely István

A Val d' Anniviers helységei - némelyik kiejtés szerint írva.

A svájci hegyek völgyeiben megmaradt ősi törzsek közül az egyik legérdekesebb az anniviersi lakosság. A róluk szóló svájci történeti források száma szinte kimeríthetetlen, de igazi eredetüket, hovatartozásukat máig sem sikerült tisztázni. Életmódjuk, szokásaik, testi alkatuk, zeneviláguk, néprajzkincsük, nyelvük egyaránt idegen a wallisi lakókétól. És mivel a környezetükben élő történészek csak a közelebbi, vagy csak kicsit távolabbi szomszédaiknál keresték eredetüket - a „rejtély” megoldását -, itt nem találták, ezért eredetüket illetően többnyire el is maradt bármiféle konklúzió levonása.

A magyar Horváth Mihály a „Századok” című folyóirat 1881-i évfolyamában „Egy kis hunkérdés több nagy között” címmel a hunok utódainak nevezi őket. Ezen nézetét egyrészt szokásaik megfigyelésére, másrészt arra alapozta, hogy e különös emberek is a hunok utódainak tartották és tartják ma is magukat. Horváth Mihály többek között így ír róluk:

„Azt gyanítják, hogy a régi hunok utódai. E kis törzs Wallis kantonban lakik, mintegy 4-5000 lélekből áll, maguk is a hunok utódainak tartják magukat, s sajátos nyelven beszélnek, de máskülönb a szomszéd vidékek népeitől alig különbözteti meg őket valami. Majdnem mindnyájan világoskék vagy szürke, zöldesbe játszó szemekkel, szőke vagy barna hajjal, széles csontos homlokkal, kissé kinyomuló járomcsonttal bírnak. Orruk közönséges, álluk széles, s nyakuk erős és vállaik kiemelkedők, de átlag alacsony termetűek. Nyelvük, mely most a francia nyelv s műveltség gyors terjedése következtében kiveszésnek indult, egyetlen európai nyelvhez sem hasonlít, de alaposan eddig nem is ismertették, valamint szokásaikat sem, de ami világra jutott, az saját mondásaiknak hitelét némileg valószínűvé teszi. Különösen érdekes adat, hogy temetkezésnél a halott mellett több óra hosszat sírnak és üvöltöznek s a temetés után hosszú élénk tor következik, s hogy végre a lakosoknak nagy hajlamuk van a kóborlásra. Néhány helynév egészen magyar hangzású, mint Penszék, Kuimez, Luk, Náva, Návaszék, Kalló, Barma, Feja stb. Nagy kár volna, ha e nyelv előbb elpusztulna, mielőtt azt szakértők egész részletességgel tanulmányozhatnák”. (Horváth Mihály. Megjelent A Föld és Népei című kötetben 1881-ben)

Régebben a völgyön kívüliekkel nem is házasodtak. „Az idegenekkel szemben nyíltak, barátságosak, vendégszeretők, sohasem megalázkodók, a büszkeségtől mentesek öntudatosak” - írja róluk Anton Karl Fischer. Házaik építésmódja, szigetelése, fedőanyaga és zsindelyezése megegyezik a székelékével. A házakra ráírják az építő nevét és az építés dátumát. „Glória Ámen” - olvashatjuk a házakon az eifischi völgyben, akár a székeléknél: „Béke a belépőkre, Áldás a kimenőkre”. Áldozati helyeik (köveik) neve: szervágó, mondavilágukban Gargantos az óriás neve, Tupil a gonosz szellemé, Kurtaczavas az éjjeli szellemé, Ladonna egy másik éjjeli szellemé és Follaton is egy szellemé.

Az anniviersi völgy lakói hosszú ideig elkülönülve éltek a szomszédos völgyek, de különösen a Rhône-völgy lakóitól, amihez nem kis mértékben járult hozzá a völgy megközelíthetlensége. Csak a 18. században tették járhatóvá az utat - robbantások útján - Sieders felé. Ez az elszigeteltség évszázadokon keresztül változatlanul fennmaradt; a völgy lakói egymásra voltak utalva és a Rhône-völgy lakóitól való elzártságuk a 18. századig szinte teljes volt. 1834-ben a Val d’Annivierst nagy természeti csapás érte; óriási víztömeg és lavina zúdult a völgyekbe, hatalmas károkat okozva. A völgy önérzetes lakói a gyűjtésből származó adományokat visszautasították, mondván: „a sors minden csapását képesek belső erővel leküzdeni”.

Mark Theodor Bourrit, a genfi. székesegyház kántora 1781-ben írja, hogy mennyi gondot jelentettek annak idején a sioni püspökségnek az Eifisch-völgy (Val d’Anniviers) lakói, akik sokáig pogányok voltak és konokul ragaszkodtak régi pogány hitükhöz, még akkor is, amikor már egész Wallis régen a kereszténységnek hódolt. A térítést a hagyomány Raron vár urához, Witschard-hoz köti, aki ősi normann eredetű család sarja volt.

A sioni püspökök többször küldtek misszionáriusokat a völgybe, de ők onnan soha nem tértek vissza. Egy alkalommal - Úrnap éjszakáján - 300 páncélos vitéz indult a patak völgyébe. A völgylakók tüzek gyújtásával jelt adtak egymásnak, majd leeresztették a patak tartalék vizét; így a betolakodók kénytelenek voltak meghátrálni.

Witschard gróf udvarában élt egy törpe, Zakkeo, aki már régebben megtanulta a völgylakók nyelvét. Ő elvitt nekik egy díszes evangéliumos könyvet és felolvasott - fordított - belőle. A völgylakók vezetője először a völgy Follaton nevű szellemének, majd a Weisshorn gleccser szellemének akarta feláldozni a törpe térítőt. Be is lökték a gleccserbe, de Zakkeo valahogy életben maradt és visszatért hóhéraihoz. Csodálatukban felkiáltottak: „Jézus a Megváltónk és Zakkeo az ő főpapja!” Az elkövetkező Pünkösdtől tartják megtérésük ünnepének.

Eddig a legenda.

Mit mond a történelem?

Minden történeti forrás megegyezik abban, hogy az Eifisch-völgy lakói későbbben vették fel a kereszténységet, mint a Rhône-völgy más lakói. Sigmund Furrer kapucnis provinciális történetíró írja az 1850-ben megjelent *Geschichte, Statistik und Urkundensammlung (Sitten)* című munkájában, hogy az Eifisch-völgyet a savoyai grófok egyik öse, Ulrich, a XI. században hűbérül adományozta unokaöccsének, II. Aimo püspöknek, a völgy megtérítése jutalmául. Nem messze Vissoie községtől egy kis helység és egy kápolna neve ma is Mission, amely név Bridel és Boccord történetírók szerint összefüggésben áll a hittérítők munkájával. Vissoie községben 1239 óta működik plébánia.

Az Eifisch-völgyben két nagy hűbérúr élt: az egyik a völgy bejáratánál fekvő Beauregard vár ura, a másik a Vissoie-i várúr. A hűbérurak legidősebbjei, a „Herren von Eifisch”, - latinul de Annivisio - nem laktak állandóan a völgyben. E család utolsó leszármazottjának lánya Beatrix, 1380-ban nőül ment a hatalmas raroni várúrhoz, Peter von Raronhoz és hozományként magával vitte az Eifisch-völgy hűbéruraságát. Később Peter von Raron részt vett egy felkelésben az akkori sioni püspök ellen, de lázadását - hiába álltak mellette az Eifisch-völgyiek - leverték. Witschard von Raron, Peter von Raron negyedik fia örökölte a Val d'Anniviers-i hűbéri javakat.

Az egyházellenesség családi hagyománnyá vált, ezért az egyházhoz hű wallisiak Beauregard várának lakóit kitérítették és a várat lerombolták. Witschard utódai 1460-ban behódoltak a sioni püspöknek. A megbékélés és a kiengesztelődés révén Witschard bekerült az Eifisch-völgyi hunok megtérítésének történetébe.

A Val d'Anniviersben lakók megtérítésének legendáját, illetve történetét Mario (Troillet) írta meg 1889-ben, *Un vieux pays, croquis valaisians* címmel.

Forrásmunkák a Val d'Anniviers lakóiról:

A Val d'Anniviers lakóinak eredetére irányuló kutatások - nem magyar részről - a magyar nyelv ismerete hiányában nem vezettek eredményre. Sajátos nyelvük ma már eltűnt; a huszonnegyedik óra után vagyunk. De családnéveikben, helységneveikben még tetten érhető a múltjuk.

A XVIII. században a genfi születésű J. J. Rousseau írt róluk: „Az anniviardok igen egyszerűek, különlegesen szorgalmasak, a tétlenség ismeretlen náluk. Nagy szerénységükben is igen vendégszeretőek és rendkívül szimpatikusak. A legnagyobb jogtalanságot is képesek derűsen elviselni. Régóta megvan ez a képességük, melyet nyilván az ősidők óta velük ellenséges környezethez való kényszerű alkalmazkodás alakított ki”. Vendégszeretetüket külön kiemeli, mert a környező népekre ez a tulajdonság nem nagyon jellemző.

Mark Theodor Bourrit 1781-ben írt könyvének címe: *Description des Alpes Pennines et Rhetiennes* (Genève). Szerinte „egy hun töredék keresett menedéket a völgyben és kezdetben igen primitív körülmények között, nagy nehezen tornázta fel magát egy igen életrevaló néppé... Egyedüliek talán, akik az annak idején szerteszét félelmet keltő hunok törzséből visszamaradtak”.

Johannes Müller 1786-ban írta a *Die Gesichten schweizerischer Eidgenossenschaft* (Leipzig) című művét. A könyv 1217-ből megemlíti egy einsiedelni apátot, akinek neve Konrad, a Hun nemzetségből. „Ez a régi nemzetség itt, Svájcban az egykori Waldstettenben élt, elődei a történetíró szerint Attila hunjai voltak és javaik (birtokaik) a lauterbrunneni völgyben és valószínűleg más helyeken lehettek”.

Ez az 1786-ban írt történelemkönyv a svájci szövetségi tanács egyik tagjaként említi a „Tschudi” nevet. A szerző szerint „ez a férfi idegen, az alemannok fogságába került „madschare” lehetett a kalandozások korából, akikről tudjuk, hogy ezekben az időkben milyen gyakran dúlták fel az abendlandi provinciákat Magyarhon felől... Ettől az időtől fogva szabad emberekként éltek a Tschudik... tizenhétszer adtak vezető embert hazájuknak, a legkitűnőbb harcosok származtak nemzetségeikből és a svájci történetírásban is kitüntették magukat a család egyes tagjai”.

Echesseriaux 1806-ban írt a wallisiakról *Lettres sur le Valais et leur mœurs de ses habitants* címmel (Paris).

Ph. Bridel, Pastor von Montreaux 1820-ban Zürichben kiadott könyvében, az *Essai statistique sur le Canton de Valais*ban néhol ugyan egy „fogalom” alá veszi a IX-X. századi kalandozó magyarokat a hunokkal, majd így ír az eifisch-völgyiekről: „Az Anniviers völgy első lakói azok a hun katonák voltak, akik Olaszországból menekülve biztos helyet kerestek a megtelepedésükre”. (Tudjuk, hogy Attila a catalaunumi síkon 451-ben vívott ütközet után visszavonult szekértáborába, de a nagy csata végeredményben döntetlen maradt és Aetius nem követte őket; Attila visszatért seregével Pannóniába. A főszeregtől leszakadt hun csapattöredékeket azonban tovább üldözték és ezek vetődhetek a Rhône völgyébe.)

Malten 1834-ben a *Bibliothek des neuesten Weltkunde*-ban a következőket írja: „Az általános nézet szerint az Eifisch-völgy lakói ázsiai eredetűek, és annak a 20 vagy 30 hun harcosnak a leszármazottai, akik Attila seregétől a Piemont-völgyben leszakadtak és az elkeseredett néptől üldözötve, az Alpok völgyeiben kerestek menedéket”. Vissoie község lelkésze szerint „elődeik”, akik ott letelepedtek, a hatalmas hun néphez tartoztak. Ez a mintegy 200 katona, a főszeregtől leszakadva, Piemont térségben az Aosta-völgybe tévedt, ott ide-oda bolyongtak, az ott élők nyelvét nem értették és a völgylakóktól üldözve a magasabb régiókba húzódtak vissza. Dél felől a Val d’Hérensben sikerült egy átjárót találniok (régi római, akkor még jó karban levő út) és ezen keresztül kerültek az akkor még lakatlan Val d’Anniviersbe. A legrégebb települések itt Ayer és Grimenz.

Toldy Schedel Ferenc 1834-ben a „Tudománytárban” cikket közöl: Hun maradék a helvétiai havasokban címmel. Leírja, hogy a völgylakók ázsiai eredetűek, és hun harcosok leszármazottainak tartják magukat, akik a catalaunumi csata után a főszeregtől lemaradva, az Alpoknak ebben az eldugott völgyében kerestek menedéket.

Ugyanő egy német nyelvű útbeszámolót ismertetve így ír: „Az utazónak a sioni vásárnép közt egy különös arcvonású parasztság tünt fel, mely némely portékák mellett a hegységben gyűjtött ércdarabokat is árul és sem franciául, sem németül vagy olaszul nem szólít, hanem egy különös, félig érthetetlen dialektuson beszélt. Egy pap, plébánosa a közel fekvő Hérémence falunak (valószínűleg Grimentz) azt mondá, az utazónak, hogy azon asszonynak földije, mindketten az Anniviers - németül Eifisch - völgyében születtek. A

közvélemény azt tartja, hogy ők ázsiai eredetűek. Attila hadának maradványai, melyek rabló szándékkal bekalandozván e tartományokat, Piemont síkjain az anyaseregtől elvágtatván kénytelenek voltak a magas hegységbe, az akkor lakatlan völgybe elvonulni.

Még ma is egy barlang, a nevezett falu szomszédságában, hunnok barlangjának (Hunnen-grotte) neveztetik, melyet a nép babonás hite szerint gonosz szellemek laknak”.

Boccard M. St. Maurice-i kanonok, Histoire du Vallais avant et sous l'ère chrétienne jusqu'à nos jours címmel írt könyvet. Szerinte „az Anniviers-völgyet tatár hordák népesítették be, akik Attila halála után mindenfelől üldözve, a legeldugottabb és legmegközelíthetlenebb völgyekben kerestek menedéket.

Rude, zermatti (Wallis kanton) lelkész 1849. augusztus 29-én megmászta a Trifgratot (hegygerinc Zermatt mellett). A hegygerinc túlsó felén meredek sziklafalra talált, amelyek mélyén a Zinal-gleccser felé kanyarodtak, és a közlekedés szempontjából áthidalhatónak látszottak. Létratörmelékek darabjait találta itt, bizonyítékaul annak, hogy a fal mellett valamikor egy út vezetett. „Azt beszélik - írja -, hogy az Eifisch-völgylakók máhás állataikkal időnként a Dent Blanche hegycsúctól északkeletre vonultak, élelmiszer és bor beszerzése céljából, az Aosta-völgy irányába. Útjuknak közvetlenül a Hörnli alatt, szorosan a szikla tövében kellett elvezetni”.

Az Eifisch-völgy lakói ismerték és használták ezeket a dél felé vezető utakat. Elődeik, Attila i.sz. 452. évi római hadjárata után, dél felől jöhettek a völgybe.

P. Sigmund Furrer, a kapucinus rend wallisi főnöke 1850-ben a Geschichte, Statistik und Urkundensammlung über Wallis (Sitten) című művében azt írja, hogy „az Eifisch-völgy első lakói hun katonák voltak, akik Attila halála után, Itáliából menekülve biztos menedéket keresve vetődtek az anniviersi völgybe. Eleinte elzárkózva, a többi völgylakótól elkülönülve, teljes egyszerűségben éltek. A sioni püspökök a kereszténységet jóval később kezdték köztük terjeszteni; az új tan csak huzamos vonakodás után kezdett a völgylakók közt népszerűvé válni”.

Eduard Desor 1855-ben írt összefoglaló munkát Le Val d'Anniviers (Neuchatel) címmel. Értesülése szerint „a völgy lakóinak származását illetően egyesek a hunokat, mások a magyarokat említik, mint lehetséges őseket”. Ő volt az első szerző, aki a völgy lakóinak szokásairól és öltözködéséről is írt.

Horváth Mihály 1848-as magyar emigráns lelkész, történetíró, később püspök, 1853-ban a sioni Rivaz gróf 40 évnyi kutatása nyomán indult el, mert „a magyar őstörténet-kutatás szempontjából igen nagy jelentőségű annak igazolása, hogy a hun nyelv és a magyar nyelv azonos, illetve a hun nyelv, amelyről nyelvemlékünk nem maradt, a legősibb magyar nyelv lehetett” (Muzsnay).

Rivaz gróf az anniviersiekről így ír: „az anniviersi völgy lakóinak eredetéről semmi bizonyosat nem tudni, s mindaz, mi erről mondatik, nem okmányokon, hanem hagyományokon alapszik”.

Horváth Mihály így folytatja: „Nem folytattam könyvekben tárgyak nyomozását, hanem elhatároztam magamat a helyszínre utazni s ott magát a népet, annak nyelvét, szokásait, hagyományait s régét tenni vizsgálataim tárgyává”.

Horváth Mihály volt az első, aki Vissoie községben a legrégebbi anyakönyvet megtalálta. A könyv a völgy legrégebbi családneveit tartalmazza; a korábbi könyvek valószínűleg tűzvész következtében semmisültek meg. Ebben a könyvben megkereszteltek, házasságot kötök, elhaltak és a keresztszülők, valamint az esküvői tanúk vezetéknevei találhatók 1682-1700-ig. Ezek közül 50 olyan nevet talált, amely hasonló a magyarokéhoz. Ilyenek: Bartha, Bond (a

Székely Krónikában férfinévként szerepel), Rua (Attila nagybátyjának a neve), Kálló (már a Székely Krónikában is szerepel), stb.

A következőkben az idézetek Horváth Mihály: Kisebb történelmi munkái III. kötetében (Pest, 1868; megjelent a Történelmi Zsebkönyv-ben 1859-ben) találhatók.

„Nagy öröömre vált hallanom Ribordi úrtól, hogy gróf Rivaz, sioni kanonok, ki csak néhány év előtt halt meg, negyven éven keresztül fáradhatatlan buzgalommal búvárkodott Walliskanton őstörténelmében...” Ő az Eifisch-völgyiekről ezt írta: „Hallom mondani, hogy az anniviersi völgy a hunok maradványai által népesített meg, kik Galliából üzettek ki; de erre semmi bizonyítványt nem találok” ... „Attila 451-ben intézte pusztító hadjáratát. Az egyesült rómaiak és frankok a chalonsi síkságon népéből többet megöltek kétszázezernél (mely szám azonban szemlátomást túlzott). Ezen ütközet után a Rajna felé s onnan Pannoniába vonult vissza, honnan ismét 452-ben Itáliát árasztá el...”

Idézem Horváth Mihályt tovább: „Az Anniviers völgy lakói a kanton többi népességétől még mintegy száz év előtt is csaknem teljes elszigeteltségben éltek, s azoktól mind termetre, mind nyelvre, mind szokásokra nézve most is különböznek... A völgy nyílása vagy torkolata néhány száz lábbal magasabban fekszik a Rhône nyílt völgyénél, s ebből tekintve, egy hegyhát által teljesen elfödöttetik... A torkolatot Navisencz szilaj patak görgeteges, meredek ágya képezi, melyet kissé több száz ölnyi magasságú sziklafalak érintenek... Az út egyre emelkedik s a völgyet tulajdonképp csak két hegyhát lejtője, s annak hogy úgymondjam, vályúját a szilaj patak medre képezi. De mennél magasabbra megyünk a völgybe, annál inkább szelídül e hegyhátak lejtője, szélesebbedik a völgy; míg végre a torkolattól mintegy kétórányira, Viszój helység mellett, egy beszögellő hegyorom által két ágra szakad, melyek mindegyikének alján egy-egy patak tájékszik alá... Az egész völgyben, melynek hossza mintegy két mérföldnyire nyúlik, s melyet Délről a magas Weisshorn teljesen elzár, összesen nyolc helység létezik, s ezekben mintegy négy-ötezer lélek lakik. A fő s legnagyobb helység Viszój, mintegy 1200 lelket foglal kebelében; általában földműveléssel s baromfitenyéssel foglalkozik. A beljebb fekvő Ájer és Gremencz helységekben néhány év óta kóbalt-, horgany- és cinkbányák is műveltetnek”. *(Lásd 7. oldalon a térképet)*

„A házak falait féllábnyi vastag, a szegleteknél egymásba eresztett, s hogy jól egymásba illjenek, gyalult gerendák képezik; a hézagok, mint a hajónál, mohával tömetnek be; a falak belseje pedig szintűgy, mint a felső és alsó padolat, deszkával van kibélelve... A szobák, minthogy falaik nem meszeltetnek, a kor által megbarnult deszkázattal komor tekintet nyerne”. *(Lásd 1., 2., 3. kép)*

„Most már számos család tagja hétszámra leszáll magas völgyéből s távozik a kanton termékenyebb részeire munkát keresni... Az anyakönyvekből látom - úgymond a gazdám, a lelkész -, hogy 4-5 nemzedék előtt hallatlan dolog volt egy völgybeli lakosnak házassága a kanton más részeiből; mit egyebek közt a nyelv különbözősége is gátolt”.

„...Az anniviersi völgy nyelve annyira különbözik a szomszéd völgyek nyelvétől, hogy e külön völgyek lakosai őket saját nyelvökön egyáltalán nem értik meg... Helységek nevei, úgy, miként a nép nyelvén hangzanak, de magyar hangjegyekkel írva... Penszék, Viszój, Ájer, Grimencz, Prász, Major, Külmez, Luk...

„Penszék, mint mondák a legrégebb helység, amelyet egyébiránt útjában legelőbb, a völgy torkától mintegy másfél órányira ér az utas, egy igen emelkedett, az útnál sokkal magasabb hegyfokon fekszik úgy, hogy e magyar elnevezés: fenszék, sőt az is: benszék teljesen kifejezi a helység fekvésének jellemét. Tudjuk, hogy a székelyek máiglan szék-nek nevezik számos lakhelyeiket.

Viszój, a főhelység a Navezsencz patak jobbpártján, míg Penszék a balon fekszik, egyik a másiktól mintegy félórányira.

Grimencz vagy Gremencz, a völgy legtávolabbi, szintén nagyobb helysége, közel azon két hegygerinchez, melyek hegyes szögbe összefutva, érintkezési pontjukon, a Weisshornná emelkednek.

Külmez, csak néhány házból álló kis tanya, melynek lakosai a meredek hegyháton földjeiket nem igen művelhetvén, baromtenyésztésből élnek, mert legelőjük, mezejök elég van. Ha valaki e szóban külmezőt, vagy kü-, kő-mezőt látna, ám én nem ellenzem.

Luk, egy igen elrejtett, nehéz bejáratú völgyágyban fekvő helyecske, melyre neve, magyar értelemben teljesen ráillik.

A völgyet környező hegyhátak nevei: Ponset; Sándolin; Tinyózsa; Ruaz; Tónó; Barnózsa; barna vagy fekete hegy, melynek tövében egykoron számos kenyérsütő kemence állott, melynek most már csak némi romjai láthatók. Továbbá Náva; s ennek alján néhány házból álló tanya, melynek neve: Návaszék.

További hegyhátak: Irek, Vujbe, Bendéle, Cziruk, Czászele stb.

Patakok nevei: Navezsencz, Gugra.

Legelők nevei: Tarampon, Labarma, Leszeitisz stb.

További szavak: borra = boru, feja = fejős, vujku = kuvik, dorbade = dorbézolás stb.

Családnevek: Savián, Kálló, Visszó stb.

Mitológiai nevek: Gargantua, Tupil, Ladonna, Kurtaczavas (a magyar csorvás), Follaton stb.

Regéik, mondáik jobbára az embernek a természeti erőkkel folytatott harcára vonatkoznak. Szokás volt a halotti tor, amely Wallisban egyébként nem szokás”.

I. von Tschudi, a Turista Svájcban című könyvében írja: „A vendégszerető, jóságos és józan, sokszor a nomád életmód felé hajló lakók... a Wallis vidék legszorgalmasabbjainak, legmódosabbjainak számítanak és egészen különleges szokásokkal, valamint erkölcsökkel rendelkeznek”.

Hermann Alexander Berlepsch, svájci útikönyvében, az 1865-ben 3. kiadását megért Reisehandbuch-ban így ír az anniviardokról: „nem könnyű az anniviardoknál szorgalmasabb, körültekintőbb hegyi népet találni, akiről azt mondják, hogy a hunoktól származnak”.

Dr. Hermann Adalbert Daniel hallei professzor, 1868-ban adta ki a Handbuch der Geographie című munkáját. A wallisi St. Maurice-i kolostorról írja: „A közelben fekszik teljesen elszigetelten az Eifisch-tal, amelynek lakói az itt letelepedett hunok leszármazottainak tekintendők”.

Wolf, F. O. sioni professzor ismeretlen évjáratú, Die Thäler von Turtmann und Eifisch című munkája részletes leírást tartalmaz az Eifisch-völgy lakóinak szokásairól.

György Aladár, 1881-ben megjelent A Föld és népei című munkája III. kötetében így ír: „Kár lenne, ha a nyelvtörténet-számba menő adatok, Horváth Mihály után abbamaradt kutatása felderítetlenül maradna”.

A témáról említést tett még Picaud, M. 1898-ban a Le chagat valasian souvenir de l'invasion des Huns című kötetében, de Lavallaz Léon 1899-ben Essai sur le patois d'Hérens című munkájában, Brunhes et Girardin 1906-ban a Les groupes d'habitations du Val d'Anniviers come types d'établissement humain című cikkében. Eugene Pittard antropológus 1909-ben, Les cranes valaisans de la Vallée du Rhône című cikkében tesz említést a völgy lakókról.

A Val d'Anniviers - németül: Eifischtal - első „igazi” kutatója Anton Karl Fischer, erdélyi szász tudós-mérnök volt, aki 1896-ban Zürichben adta ki terjedelmes monográfiáját: *Die Hunnen im schweizerischen Eifischtal und ihre Nachkommen bis auf die heutige Zeit* címmel. Munkája az eifisch-völgyiek kutatóinak „Szent-írása” lett, és tulajdonképpen azóta mindenki abból él; ahhoz igyekszik valamit hozzá tenni, azt megpróbálja megcáfolni; de annál jobbat még senki nem írt.

Fischer leírja, hogy az eifisch-völgyiek nem ismerik az orrhangokat és a szavakat a magyar fülnek megfelelően, tisztán ejtik ki. Nyelvük „egy sajátos nyelv, amely a magyartól csak kevéssé különböző nyelvjárás volt”. Nyelvük az olasz, a régi hun, valamint a latin elemekkel vegyített nyelv, amely a francia nyelvből nem vezethető le. Az első szótagon van a hangsúly. Jellemző a székely-magyar nyelvre éppúgy, mint az eifisch-völgyire a kettős hangzó előszeretettel való használata, és a mássalhangzó helyettesítése magánhangzó által (pl. *luo* vagy *lou* *ló* helyett, *idüo* vagy *ideő* *idő* helyett, és *bauta* *balta* helyett, *eüme*, *elme* helyett). Előfordul a mássalhangzók kihagyása is: *ement* = *element*; *fement* = *felment*. A vizet *viez-nek* ejtik, szinte göcseji kiejtéssel. Sok ősi eredetű szavunk - például *csap*, *csapni* - szerepel az eifischi nyelvjárásban.

Fischer az alacsony istállóajtók ajtófélfáján - szemöldökfáján - belerótt jegyekre figyelt fel. A rovásjelek, mint a lakók neveinek kezdőbetűi, összefüggésbe hozhatók az ősmagyar rovásírás jeleivel. Fischer hun-magyar ABC-jeleket közöl könyvében, majd felsorolja azokat a jeleket, amelyeket a Val d'Anniviersben talált és amelyek azonosak (hasonlóak) a közöltekkel. Ezen jelek megfelelnek azon családnevek kezdőbetűinek, amelyek magyar családnevekkel hozhatók kapcsolatba és amelyeket a családok nevük jelzéséként használtak ott.

Kiemeli a völgylakók arcprofilját: „Homlokuk és hajuk legjobban a cserkesz-típust közelíti meg és azon keresztül közel áll a magyarokéhoz, illetve a hun típushoz”. Kiemeli a nők szépségét, a lakók egészségi állapotát: „a kretenizmus az Eifisch-völgy lakóinál ismeretlen”.

Végül a következő következtetést vonja le: „Ha magyar hangzású nyelvmlékek gyűjthetők ebben a völgyben, mindezek csak azt bizonyítják, hogy a hun és a magyar nép és nyelv azonos gyökerű”. Fischer zárszava könyvében: „Hatásos támogatással nem volt számomra túl nehéz mindazt összehozni, amit sikerült összegyűjteni és feldolgozni; legyen elégséges azonban az, hogy egy nép történelmének és hagyományainak több hitelt adjunk, mint egy elfogult könyvmoly szofizmusának és okoskodásainak”.

A századforduló óta Makoldy Sándor foglalta össze 1913-ban az addigi ismereteket, *Die Anniviarden, die Vergangenheit und Gegenwart der sogenannten Schweizerhunen* címmel. Meyer Leo 1914-ben *Untersuchungen über die Sprache von Eifisch im 13. Jahrhundert nach dem Urjundenregister der Sittner Kanzlei* címmel írt nyelvészeti tanulmányt a völgy lakóiról.

Jelentős forrást adtak ki 1942-ben; Wilhelm Gyr foglalta össze az addigi összegyűlt adatokat, a zürichi egyetemre benyújtott *La vie rurale et alpestre du Val D'Anniviers* című doktori értekezésében; ebből 51 oldalnyit kinyomtattak. A szerző művében a völgylakók beszédhangjainak és leírt betűinek kiejtését részletezi. Nyelvükben megtalálhatók az új, letelepült életmódra vonatkozó fogalmak szavai, melyeket a latin, a korai francia és a korai alemann nyelvből vettek át, majd saját nyelvi szellemük szerint alakították oly módon, hogy a magán- és a mássalhangzók váltakoznak, ezért beszédjük igen dallamos. A c-hangot nem ismerik - miként az ősi magyar nyelv sem ismerte -, és csak később, idegenből átvett szavakkal került be nyelvünkbe.

Egy-egy kisebb cikk mellett (pl. Balázs Péter: *Die hunnische Erinnerungen im Val d'Anniviers*, 1962, stb.) Muzsnay Jenő hívta fel újra a kutatók figyelmét a Val d'Anniviers lakóira az 1978-ban német nyelven kiadott *Das Phantom vom Val d'Anniviers*, majd

ugyanebben az évben magyar nyelven is megjelent Val d'Anniviers fantomja (München) című köteteivel. Két évvel később Im Dröhnen der Navizence című munkájában összefoglalta az addigi ismereteket, felhívta a figyelmet elsősorban Horváth Mihály és Anton Karl Fischer megállapításaira.

Jó nyelvészeti tanulmányt írt a témában Vittay Győző 1987-ben. A következőkben tőle idézünk. „Az első időben megélhetésükhöz terelő juhokat kellett - ősi katonai szokvány szerint - zsákmányolni, majd a hiányzó asszonyokat is az ott élő családoktól ragadták el. Ezért az ott már letelepült lakosság ellenségesen lépett fel velük szemben, üzőbe vették őket. Így kerültek az Alpok déli oldalára, ahol hosszabb időt kellett eltölteniük, mert a nyelvészek megállapítása szerint nyelvükben provanszál nyelvi tájszólás is felismerhető. Jelentős számú latin szót vették át, ami a letelepedett életmódra vonatkozott, hiszen ők addig lovagoltak. Az átvett latin szavakban nem a mai újlatinban általánosan használt „sz” hangértékben vették át az „s” hangokat, hanem „s” hangértékben. Ugyanezt a kiejtést találjuk a magyar nyelvben is, a latin nyelvből átvett korai szavainknál.

A régi francia nyelvből is sok új fogalomra vonatkozó szót vettek át, természetesen nyelvi szellemük szerint leegyszerűsítve. A további üldözések miatt a svájci átjárón - a St. Bernát-hágón átvergődtek és a Rhône-folyó völgyében, a Sion-település vonalában induló Hérens-völgy déli vízválasztóján át jutottak be az addig lakatlan anniviersi völgybe. Ennek a völgynek a Rhône-síkságára nem volt megfelelő kijárat, ezért az üldözötteknek ez volt a legjobb bújóhelye. Csak 1613-ban készült egy híd és út, melyen ösvérekkel lehetett lejutni a nagy völgybe. 1840-ben kocsiközlekedésre, 1924-ben autóbusszközlekedésre tették alkalmassá az utat. Ezzel megindult a kapcsolatfelvétel a nagy völgyi emberekkel, aminek következtében bizonyos mérvű népkeveredés is bekövetkezett.

Régen, amikor ruhaanyagaikat maguk állították elő, ruhájuk fekete színű volt, ezért csak fekete juhokat tartottak. Ebben is különböztek szomszédaiktól, mert azok fekete állatot nem tartanak.

Sírkeresztjeiken ott van a hatágú csillag, ősi jellegzetes napjelvény, a régi napimádat maradványa. Ugyanezt a csillagot találjuk meg a székely és a magyar, sőt az avar nép házain, kapuin, a bölcsőkön, régi ruhásládaikon, mángorlóikon vagy akár a balatonarácsi temető sírkövein is. *(Lásd 4., 5., 6. kép)*

Nevük felsorolásánál elől van a vezetéknév, utána a keresztnév, ahogy az a székelyeknél, a magyaroknál, a kínaiaknál és a japánoknál szokásos”.

1985-ben jelent meg Bernard Savioz, Val d'Anniviers-i származású kutató munkája, Valasians descendants d'Attila címmel. A szerző, aki jelenleg a sioni Gravelone kórház gazdasági vezetője, gyermekkorában - a negyvenes évek elején - nomád pásztoréletet folytató nagybátyjától hallott először családjá hun eredetéről. Nem kis részben ezért iratkozott be a Zürichi Egyetem Történettudományi Karára, hogy választ találjon ősi származásának kérdésére. Több évtizedes munkával, ismervén a szűk helyi ösvényeket, a temetőkeretek sírkeresztjeit, az elhagyott tanyák mestergerendáinak faragásait és személyesen ismerve majdnem minden völgylakót, olyan adatokhoz jutott hozzá, amelyeket kívülálló aligha ismerhet meg. Könyve elején közli az e területről és népről szóló szinte teljes bibliográfiát, majd a franciák számára idegen szavakat gyűjti össze és próbálja elemezni. Egyedülálló értéke e kötetnek a Val d'Anniviers-i családjegyek ékjeleinek a magyar székely rovásírással való egybevetése. *(Lásd 7. kép)*

A völgyben valamennyi családnak külön jele volt; ezt rajzolták a sírkeresztekre, az erdők fáira, az állatok nyakára. Bernard Savioz lerajzolta, lefényképezte, rendszerezte ezeket az ősi családjeleket: közülük többnek a hangértéke azonos a hun-székely rovásírásból ismert jelekével.

A kötetben sok érdekes, addig közöletlen adat szerepel a néprajz tárgyköréből is; az ostorról, a szőlőtermesztésről, az építkezésekről, a tulipános motívumokról, az életfáról, a sírkeresztekről és a mondavilágról. *(Lásd 8., 9., 10., 11., 12., 13. kép)*

Véletlenek nincsenek, csak nem ismert szükségszerűségek. Bernard Savioz zürichi kollégája, a Zürichi Városi Kórház gazdasági vezetője Dr. Csihák György. Ő hozott össze mindkét Saviozzal, első útjainkat együtt tettük meg a völgyben. A „fordulatot” a Val d’Anniviers kutatásában az a vizsgálat jelentette, aminek során Dr. Jean-Marc Caloz Vissoie-i körzeti orvos a völgy legősibb lakóitól vérmintákat vett és azokat elküldtük Osakába, Hideo Matsumoto professzorhoz. A vérminták tanúsága szerint az őslakók egy része „belső-ázsiai” markerű, azaz vérsavójuk olyan speciális immunanyag-megosztást mutat, amely Európa népeire nem jellemző, viszont megtalálható azon területeken, ahonnan a hunok jöttek, ugyanakkor kimutatható az avar lakosság és a honfoglaló magyarság ősi szállásterületein is. Ebből arra a következtetésre kellett jutni, hogy az anniviardok valóban nem ősi európaiak, hanem vagy a hunok, vagy az avarok vagy a honfoglaló magyarok Svájcban élő maradványai.

A Val d’Anniviers kutatásában nem kis szerepe volt a magyarországi Salamin családnak. Salamin Márton a völgy aljában fekvő Chippis községben született, ahol 1829-1835-ig tanácselnök volt 1831-ben vette feleségül Rossier Magdolnát. 1834-ben a Val d’Anniviers-t súlyos természeti csapás érte; óriási mennyiségű víz és lavina zúdult a völgybe. Chippis községben a házak 90%-a összedőlt. Ennek hatására Salamin Márton -, akinek eredeti származási helye Grimentz vagy St. Luc volt -, családjával együtt Magyarországra költözött. A Salamin (régí ejtése szerint ugyanaz, mint ma magyarul, a völgyben ma már Szalamen-nek ejtik) név különösen Grimentzben és St. Luc-ban igen gyakori.

Érdekes, hogy a Salamin név a XII. században már szerepelt Magyarországon. 1138. szeptember 3-án II. Béla király összeírta a dömösi prépostság birtokait és az ott élő szolganepeket és az utóbbiak között Salaminok is szerepelnek; azok „a szolga-háznépek, akiket Almos herceg adományozott az ő nagyon kedvelt dömösi egyházának, hogy benne éjjel és nappal (Istennek) szolgáló kanonokoknak a mindennapi ételmet biztosítsák”. Három Tolna és Somogy megyei akkori faluban; Döröcskén, Szanácson és Huston is szerepel a Salamin név. A Salamin család sok kiváló nyelvészt és mérnököt adott az országnak, jelenleg 48 leszármazottjuk él és 23-an viselik a Salamin nevet. (A Salaminok tanították báró Eötvös Lórándot és Madách Imrét francia nyelvre és ők kísérletezték ki az első magyar telefont is).

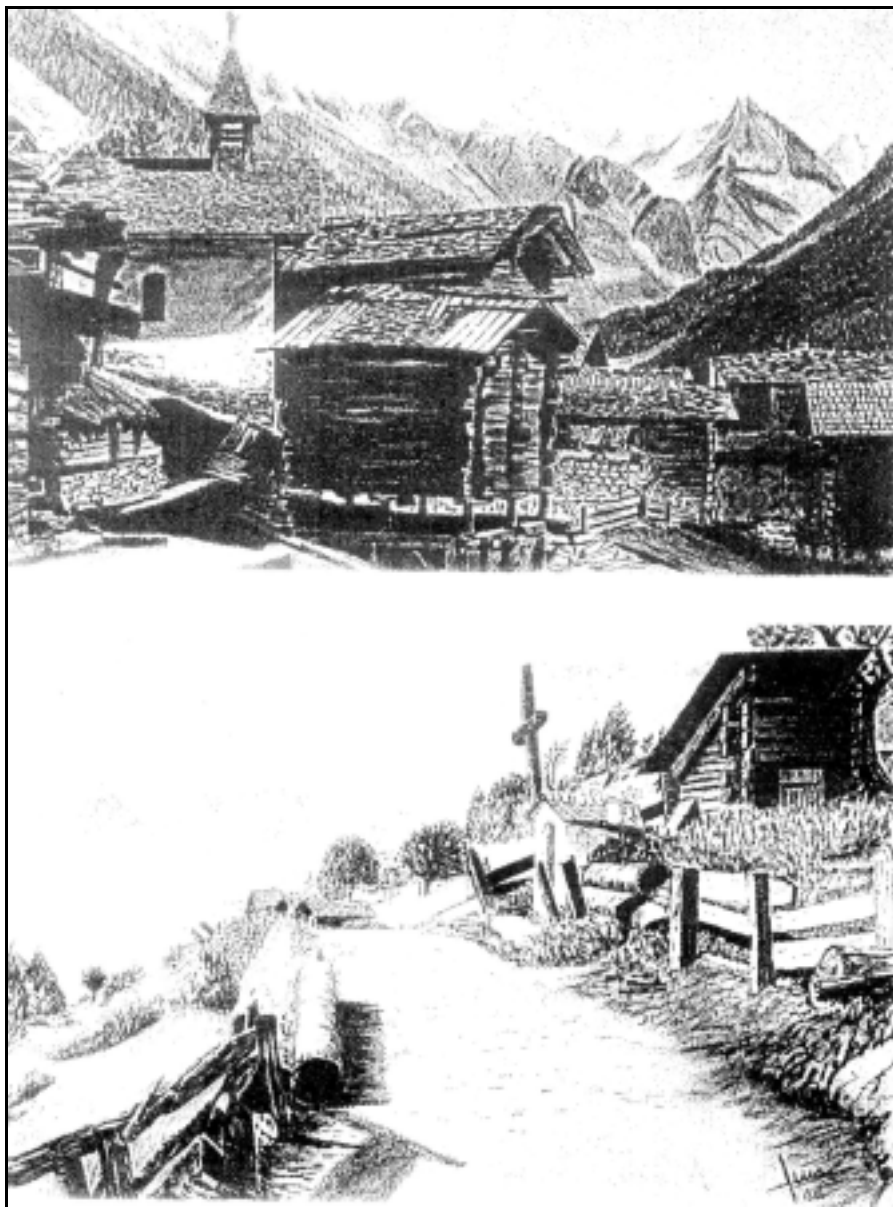
Ilyen előzmények után indult a magyar forgatócsoport a Val d’Anniviers-be, ahol Bernard Savioz kalauzolt. A völgy lakóinak eredetkutatását illetően a 24. óra után vagyunk, már csak morzsákat lehet itt-ott összecsipegetni e kétségtelenül érdekes kapcsolatokat mutató embekekről. A mai napig egyetlen néprajzkutató, családkutató, antropológus, nyelvész, történész vagy bármilyen „hivatásos” kutató nem dolgozott köztük. A legújabb szerológiai és fizikai antropológiai vizsgálatok (az ősi lakóknál erőteljes „mongolid” jellegek figyelhetők; meg a gyermekek egy része mongolfolttal születik, jelentős részüknek ma is van mongolredője, mások a „klasszikus” vércsoporttulajdonságaik, mint környezetüké stb.) azt mutatják, hogy az ősi hagyományoknak és a homályba vesző forrásoknak - ahogy a modern történettudomány egyre inkább megállapítja - az eddigieknél nagyobb jelentőséget kell tulajdonítanunk. Mivel pedig a helvét svájciakat nem igen érdekli déli tartományuk e maroknyi idegen népessége, azért nekünk magyaroknak kell számba venni népünk minden távoli töredékét és esetleges rokonát.

Ma Vissoie, Pinsec, St. Luc, St. Jean és Grimentz lakóinak egy része vallja magát a hunok leszármazottainak, számuk már csak mintegy kétezer. E században ők is jelentős mértékben keveredtek környékeliekkel és az ide költözött idegenekkel, hiszen Grimentz ismert síparadicsom lett, így egyre több a betelepülők száma.

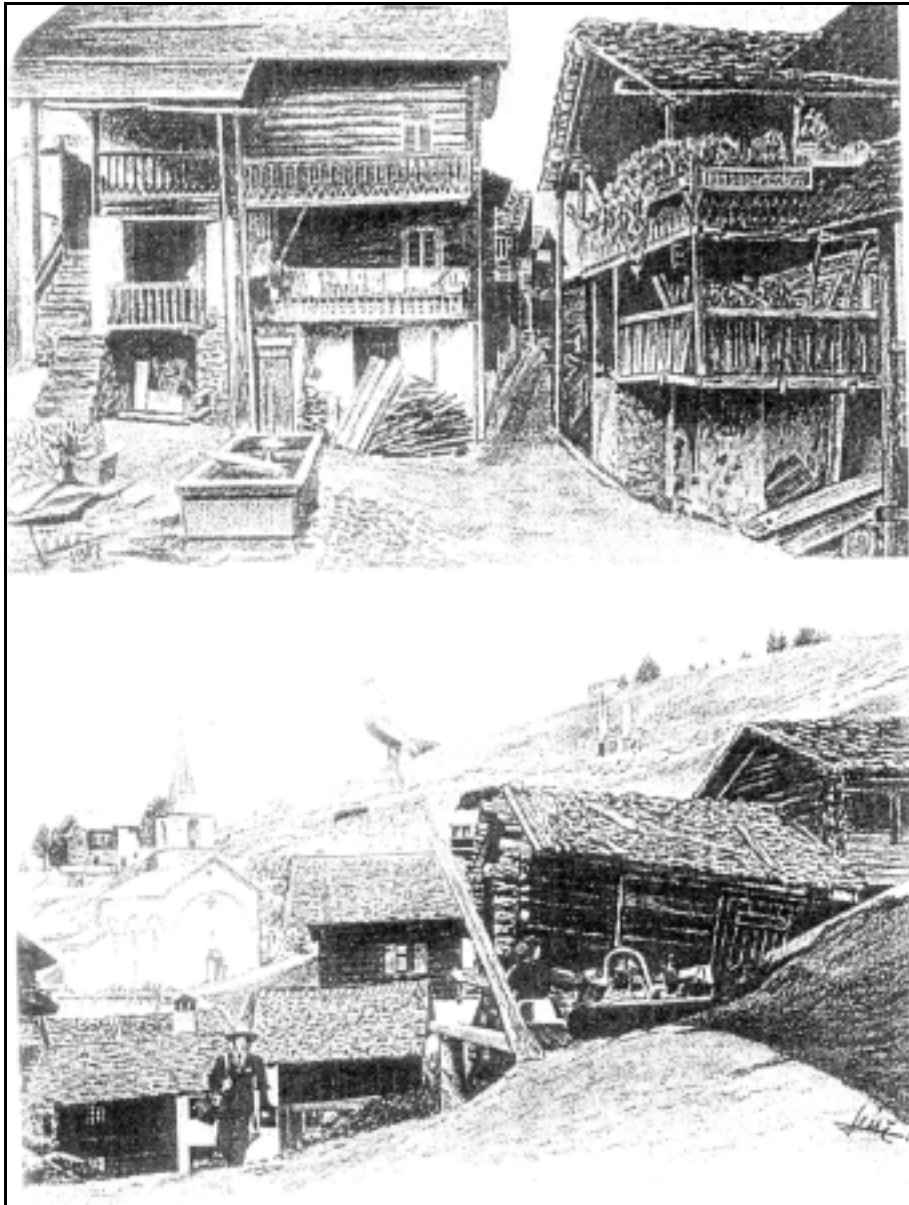
Illyés Gyula gondolatai idéződnek fel bennem. Hasonló helyzetben - amikor ellátogatott egy provençei „magyar” faluba - ő is megkérdezte: és mi van, ha mégis legenda az egész? (Megállapította, hogy az ottaniak ősei a török által megszállt, Magyarországról elhurcolt foglyok lehettek). „A nemzeti érzés hajszálgökörei” című tanulmányában így ír: „De hisz a kérdésnek épp a legendabeli része foglalkoztat a való tényeknél jobban. A léleknek az a különös szomszárja, mely még legendát is fakaszt, hogy kielégüljön. Mi ez a szomszárja, ez érdeklik...”

Azért jöttünk ide, mert hitünk szerint valamiféle árvákat, világba sodródott testvéreket akartunk fölkeresni. Ők pedig azért fogadtak szívesen bennünket, mert azt hiszik, létünk legrejtelmesebb kérdését közelíthetik meg egy lépéssel: hogy honnan eredünk, kik vagyunk.”

KÉPEK

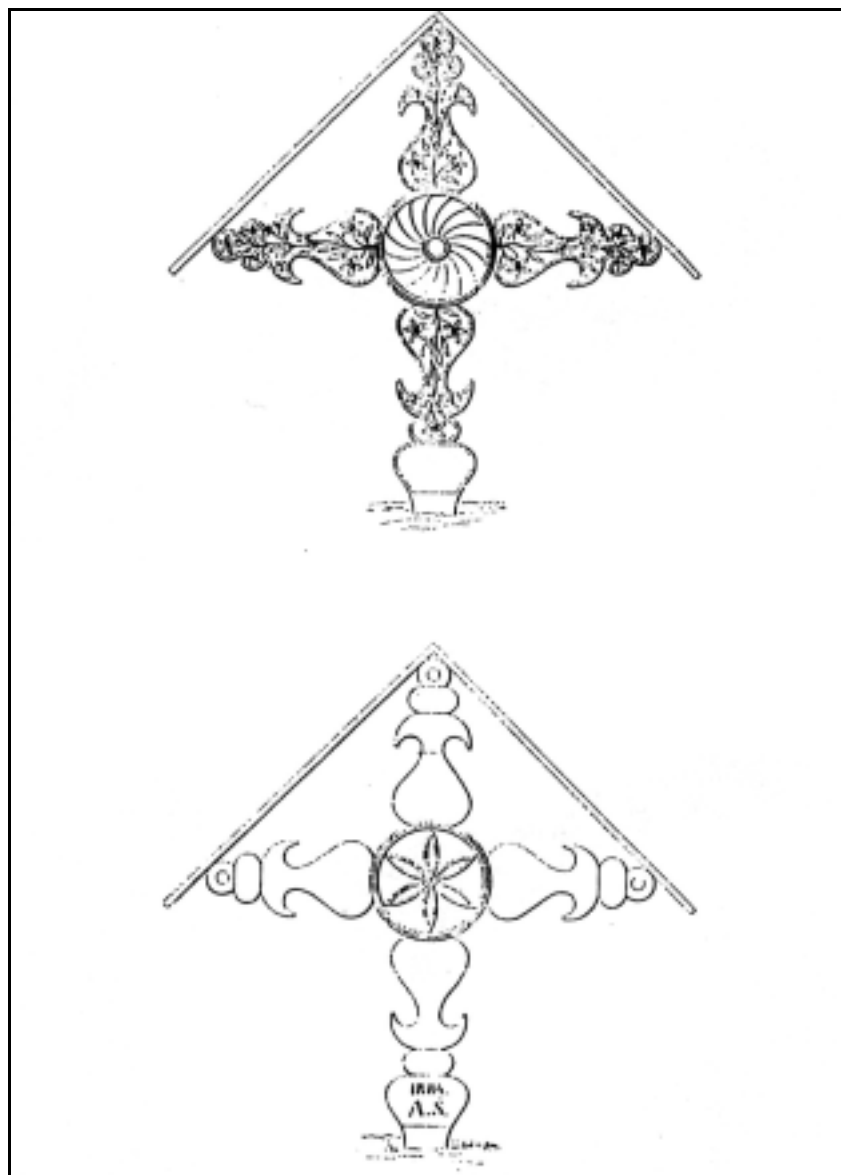
1.kép

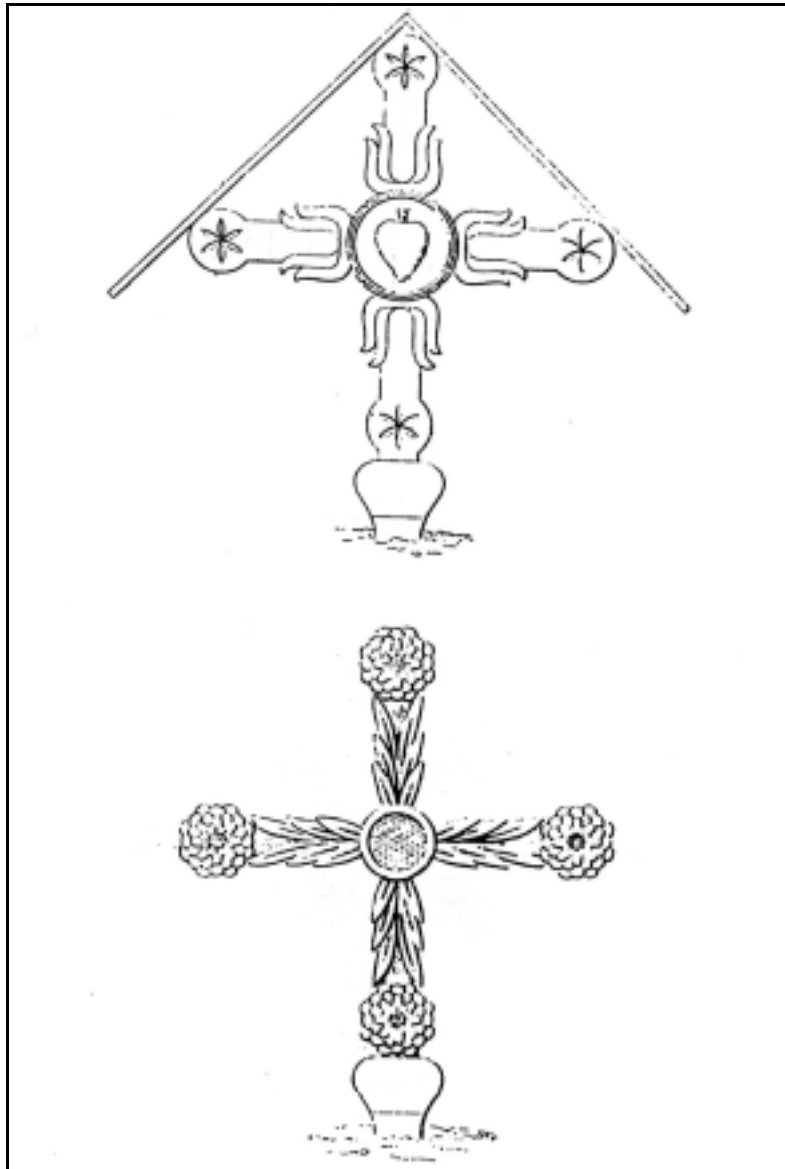
2.kép

3. kép

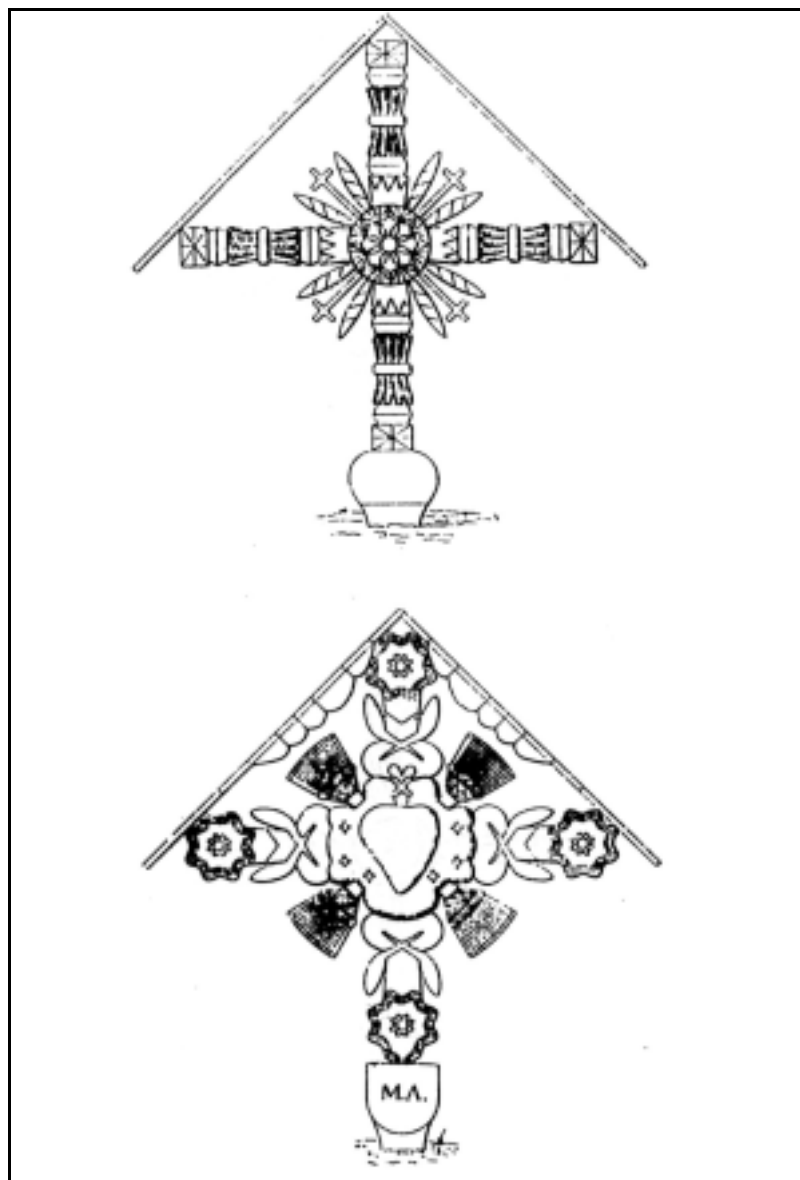

4. kép
Sajátos temetői keresztek Vissoie-ből (hasonlóak vannak Luc-ban is)
(A. K. Fischer nyomán)

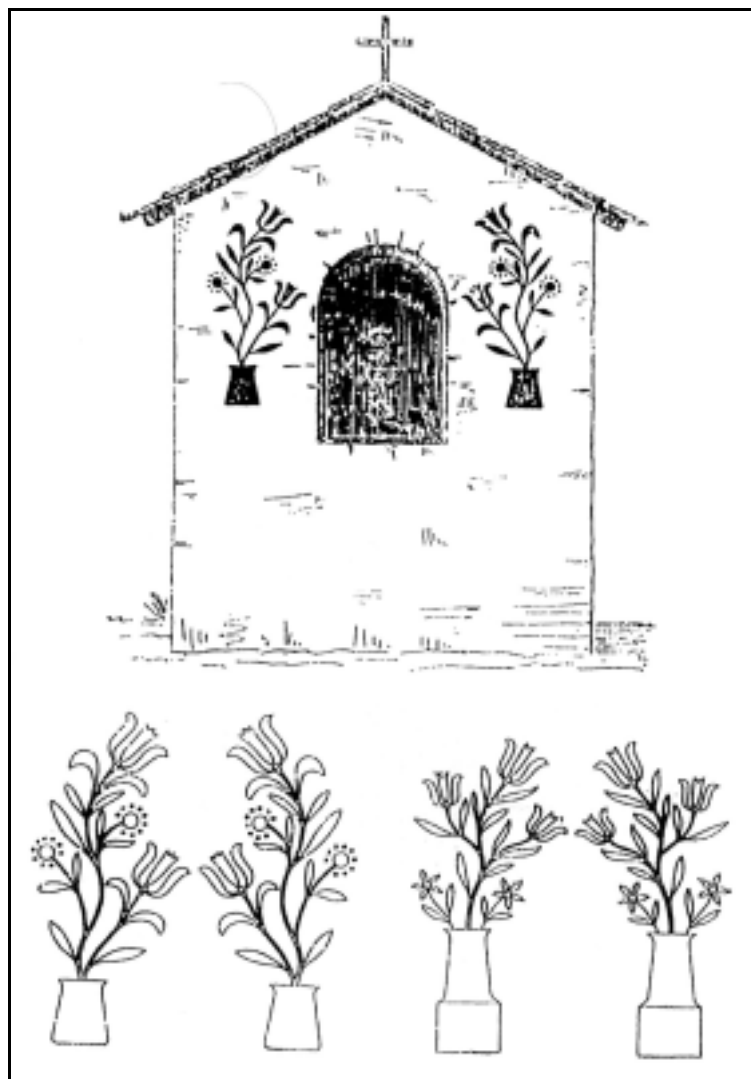
4. kép

Sajátos temetői keresztek Vissoie-ből (hasonlóak vannak Luc-ban is)
(A. K. Fischer nyomán)

6. kép

Sajátos temetői keresztek Vissoie-ből (hasonlóak vannak Luc-ban is)
(A. K. Fischer nyomán)

8. kép

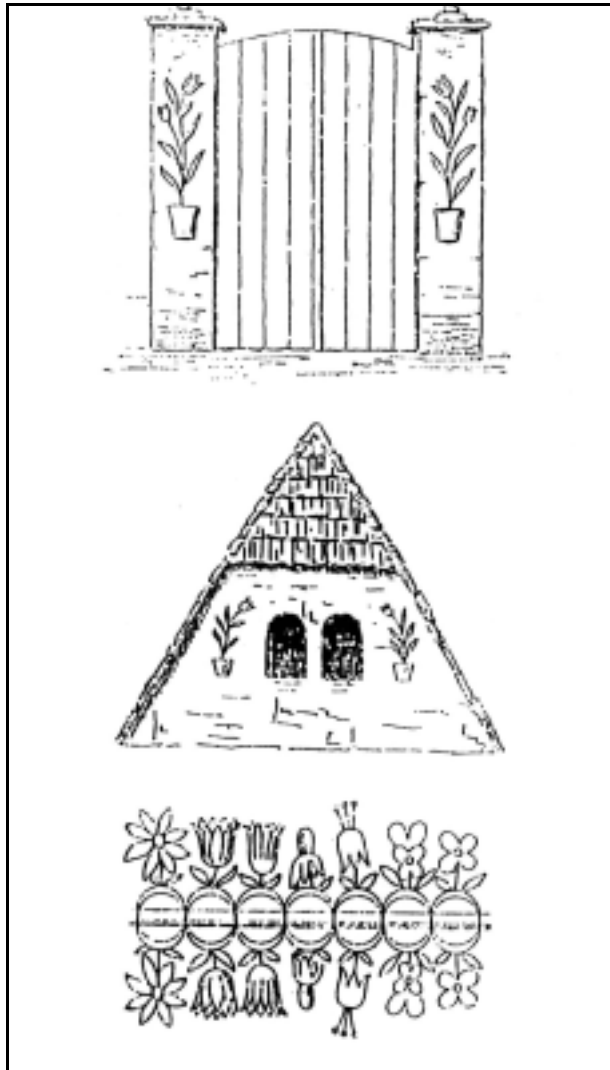
Tulipánmintás útmenti kápolna Mission-ból.

Lent: Ugyanennek a kápolnának a virágmintái és (jobbaldalt)

Mayeaux-i ugyanilyen kápolna hasonló virágmintái.

Az edény kárminpiros, a virág szára zöld, a tulipánok tűzpirosak,
a kis csillag alakú virágok közepe sárga, a szirmai kékek.

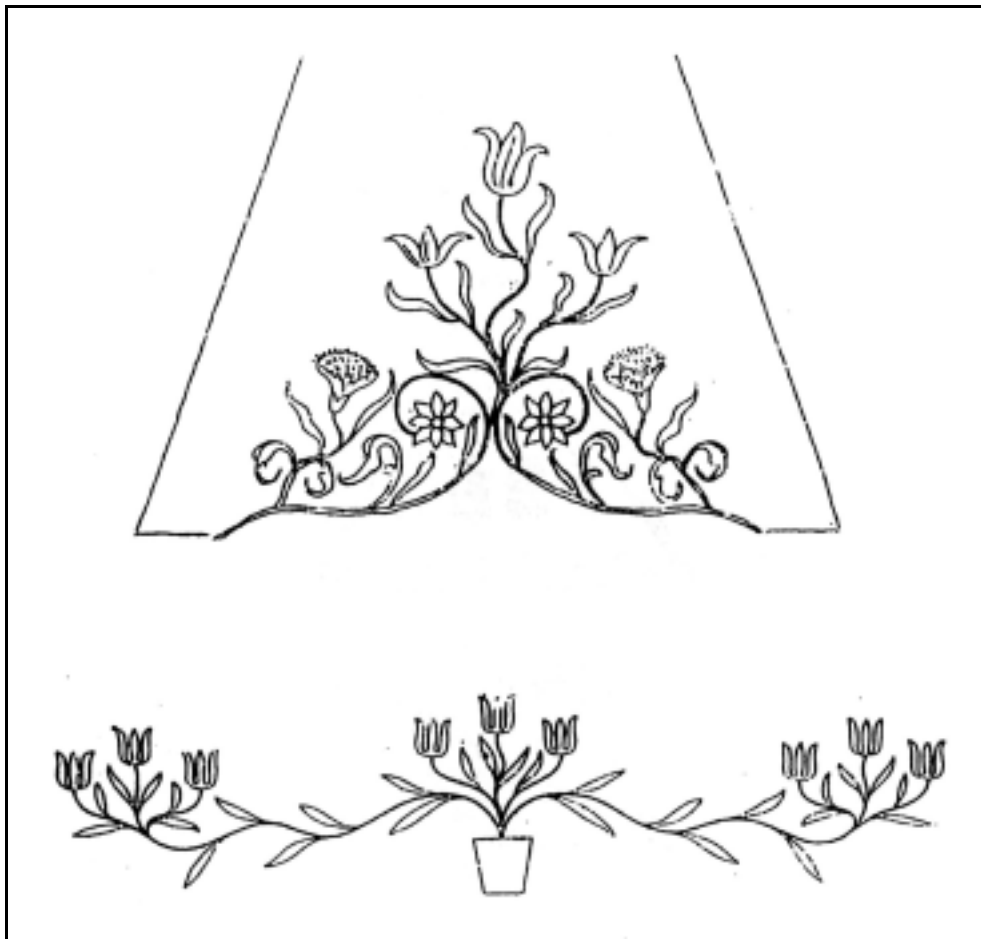
(A. K. Fischer nyomán)

9. kép

Fent: szimmetrikus kapudíszítés Csekefalváról
(Székelyudvarhely mellett); közép: ugyancsak csekefalvai oromdíz;
lent: virágdíszítések a Mayeaux-i kápolna oltár mögötti boltívről.

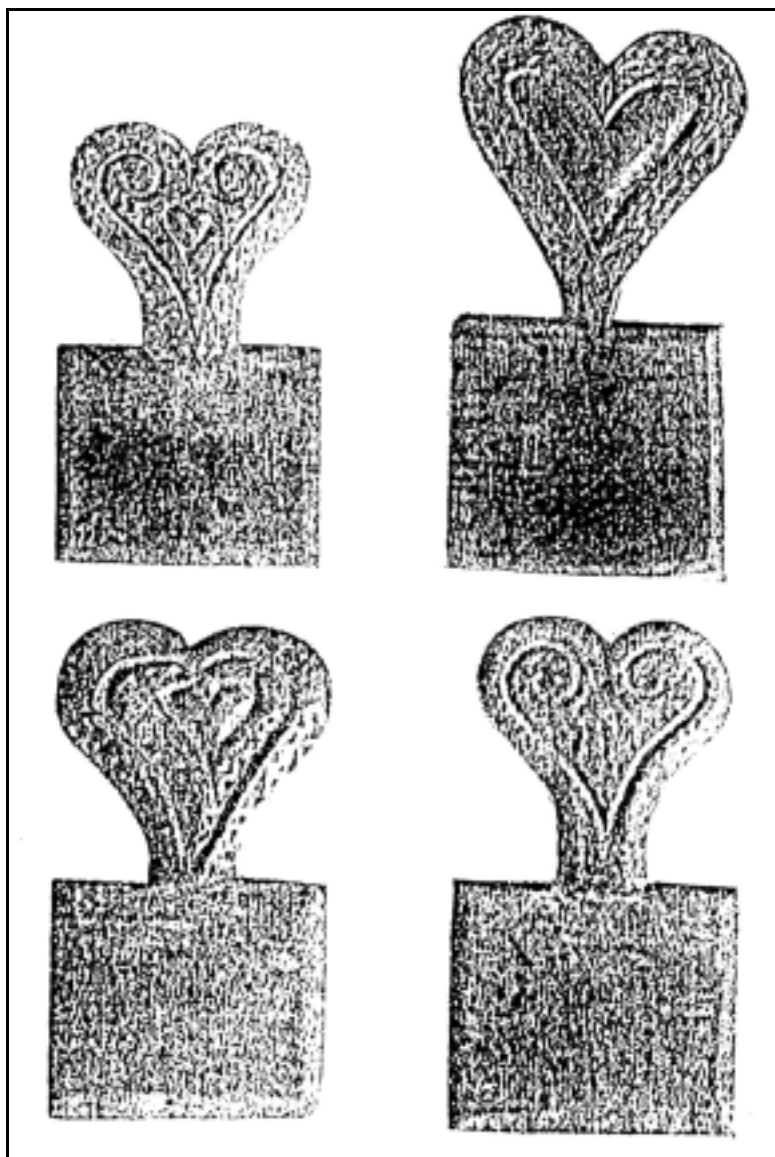
(A. K. Fischer nyomán)

10. kép

Fent: tulipános virágmotívum a Mayeaux-i kápolna mögötti falról;
lent: a templom mögötti városháza homlokfalán levő tulipánminta
Grementz-ben

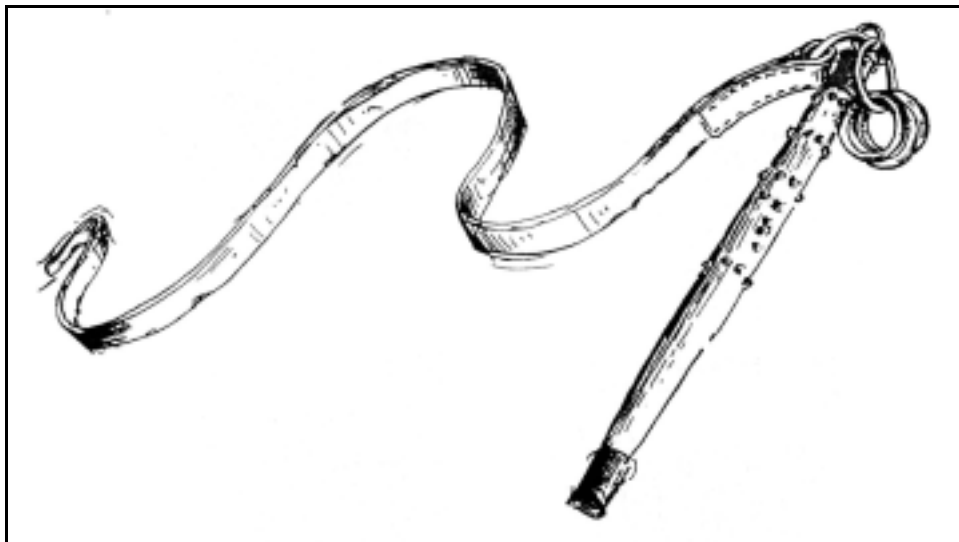
(A. K. Fischer nyomán)

11. kép

Sajátos szív alakú fából készült gyertyaminta-nyomó lapocskák
1891-ből Val d' Annivierből.

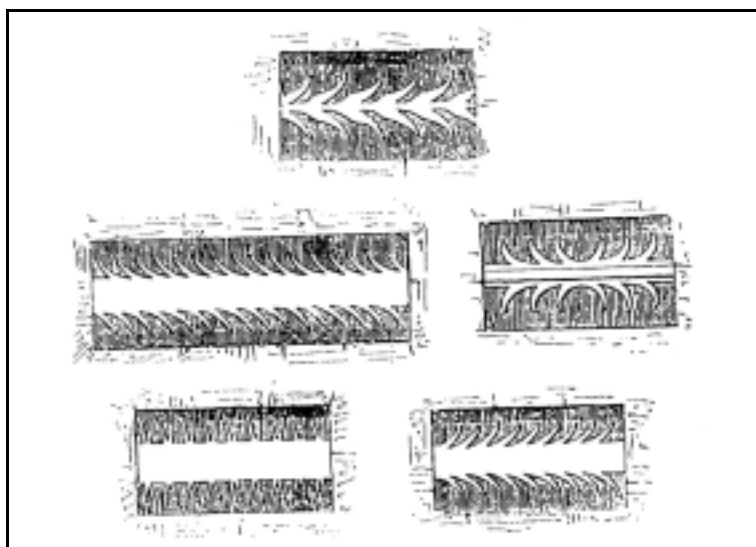
(A. K. Fischer nyomán)

12. kép

Sargatának nevezett ostor a Val d' Anniviers-ből,
amelyet Guigoz professzor nagyapjától szerzett 1880-ban.

(Bernard Savioz nyomán)

13. kép

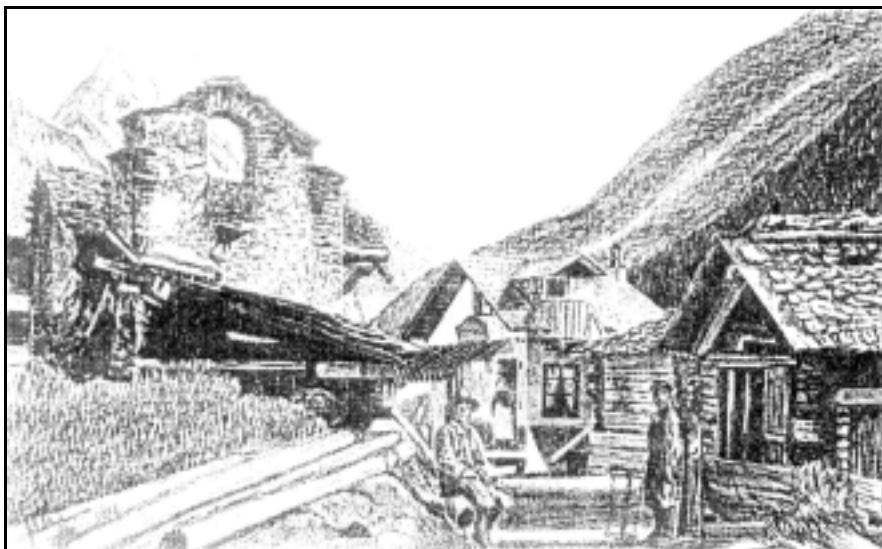
Pinceablak nyílászárók (fent: a Val d' Anniviersből; lent: Székely földről).

(A. K. Fischer nyomán)

14. kép

Grimentz (Grimencz) - Az imaház és a falu - 1910.

15. kép

Zinal (Szinál) - A régi kápolna a falu elején - 1910.

16. kép

Chandolin (Sandolin) - A kápolna - 1900.

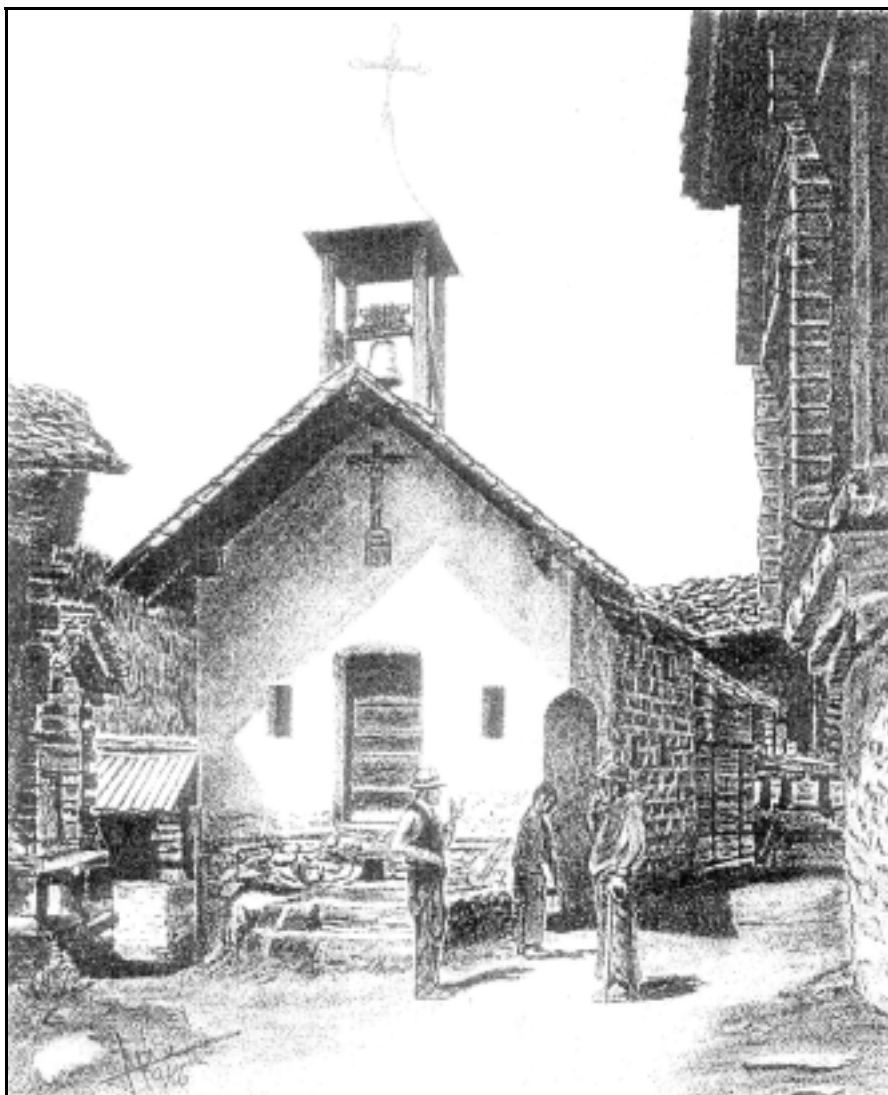
17. kép

Vissoie (Viszój) - Visszatérés a piacról - 1929.

18. kép

Pinsec (Penszék) - Pásztorkunyhó - 1915.

19. kép
Cuimey (Külmez) - A kápolna - 1929.